

LIETUVOS PREKIŲ EKSPORTO PASTOVIOS RINKOS DALIES ANALIZĖ

Paskelbta 2019 m. birželio 30 d.

Versli
Lietuva

I. ĮVADAS

Vienas pagrindinių veiksnių darančių įtaką mažos ir atviros Lietuvos ekonomikos augimui yra tarptautinė prekyba. Šio amžiaus pradžioje Lietuva tapo Pasaulio Prekybos organizacijos (PPO) bei Europos sąjungos (ES) nare. Augo tarptautinės prekybos apimtys, sparčiai didėjo Lietuvos rinkos atvirumas. Šie ir kiti veiksniai darė teigiamą įtaką eksporto plėtrai - 2001-2017 m. laikotarpiu Lietuvos prekių eksporto užimama rinkos dalis pasaulinėje prekyboje išaugo daugiau kaip dvigubai.

Toliau pateikiamoje analizėje siekiama nustatyti kokie pagrindiniai struktūriniai veiksniai lėmė Lietuvos prekių eksporto rinkos dalies augimą 2001-2017 m. laikotarpiu. Šiam tikslui pasiekti naudojamas pastovios rinkos dalies analizės (CMSA) metodas (angl. constant market share analysis). Šis metodas užimamos rinkos dalies pokyčius dekomponuoja į atskirus veiksnius arba efektus bei leidžia nustatyti kiekvieno iš šių veiksnių poveikį analizuojamos šalies rinkos dalies kaitai.

Pastovios rinkos dalies analizė labiau skirta analizuojamų procesų aprašymui, o jos rezultatai gali būti naudingi eksporto politiką formuojančioms institucijoms, tačiau šis analizės metodas nėra tinkamas rinkos dalies pokyčių prognozei.

Pastovios rinkos dalies analizė pradėta taikyti praeito šimtmečio penktajame dešimtmetyje. Vienas pirmųjų šį metodą tarptautinės prekybos tyrimuose pritaikė Tyszynski (1951). Vėliau šį metodą patobulino Leamer ir Stern (1970) bei Richardson (1971). Pirminėse pastovios rinkos dalies analizės versijose buvo analizuojamas šalies eksporto vertės pokytis, kuris dažniausiai būdavo dekomponuojamas į struktūrinius efektus (prekės ir rinkos) bei konkurencingumo efektą arba liekaną. Prekės efektas rodydavo prekybos partnerių importo struktūros įtaką analizuojamos šalies eksporto vertės pokyčiui, kuris rodė ar šalis specializuojasi prekėse, kurių paklausa santykinai sparčiai auga. Rinkos efektas rodydavo ar šalis eksportuoja prekes į santykinai sparčiai augančius regionus. Likusi pokyčio dalis (arba liekana), kurios nepaaiškindavo prekės ir rinkos efektai buvo priskiriama konkurencingumo efektui.

Tačiau ši pastovios rinkos dalies analizės versija buvo kritikuojama tiek dėl taikomų skaičiavimo metodų (rezultatai priklausė nuo efektų skaičiavimo eiliškumo), tiek ir dėl kai kurių efektų ekonominio interpretavimo. Todėl vėliau sekė eilė bandymų ištaisyti minėtus trūkumus. Pirmieji tai padarė Fagerberg ir Sollie (1985), kurių pasiūlytas pastovios rinkos dalies analizės metodas naudojamas ir šiame tyrime. Skirtingai nei tradicinėje pastovios rinkos dalies analizėje, Fagerberg ir Sollie analizuoja ne eksporto vertės, o šalies užimamos rinkos dalies pokytį, kurį išskaido į penkis efektus – du struktūrinius (prekės ir rinkos) bei tris dinامينius (konkurencingumo, prekės adaptacijos bei rinkos adaptacijos efektus). Šis tyrimo metodas plačiau aprašomas kitoje dalyje.

Taigi šioje analizėje bus siekiama nustatyti ar spartus Lietuvos eksporto užimamos rinkos dalies augimas nagrinėjamu laikotarpiu buvo labiau sąlygotas konkurencingumo didėjimo, ar rinkos dalies augimą labiau lėmė kiti veiksniai, pavyzdžiui tai, kad Lietuva eksportuoja prekes, kurių paklausa

santykinai sparčiai auga arba tai, kad eksporto srautai nukreipti į santykinai sparčiau augančius regionus.

Toliau tyrime pateikiamas naudojamo metodo bei duomenų aprašymas (2-as skyrius), aptariami skaičiavimų rezultatai (3-as skyrius) bei pateikiamos pagrindinės išvados (4-as skyrius). Prieduose pateikiamos apskaičiuotų efektų reikšmės.

II. METODOLOGIJA IR DUOMENYS

Šiame tyrime naudojamas Fagerberg ir Sollie (1985) pasiūlytas pastovios rinkos dalies analizės metodas, kuris rinkos dalies pokytį dekomponuoja į penkis veiksnius arba efektus. Tai du struktūriniai efektai - prekės efektas (PE) ir rinkos efektas (RE) bei trys dinaminiai komponentai – konkurencingumo efektas (KE), prekės adaptacijos efektas (PAE) ir rinkos adaptacijos efektas (RAE). Priklausomybė tarp rinkos dalies pokyčio ir minėtų efektų išreiškiama sekančia lygtimi:

$$\Delta Q = KE + PE + RE + PAE + RAE$$

Kur $Q = \frac{X_i}{X_w}$ yra i-tosios šalies eksporto dalis pasaulio importe, X_i – i-tosios šalies eksporto vertė, X_w – pasaulio importo vertė. Tuomet $\Delta Q = Q_t - Q_0$ reiškia i-tosios šalies rinkos dalies pokytį tarp laikotarpio t ir pradinio laikotarpio 0 .

Toliau aprašomi efektai ir pateikiamos jų apskaičiavimui taikomos formulės, kur apatinis indeksas i – reiškia prekes eksportuojančią šalį (nagrinėjamą šalį), j - prekes importuojančių šalių skaičių, a_{ij} – yra matrica, kurios elementus sudaro i-tosios šalies eksportuojamų prekių grupių rinkos dalys j -tosios šalies atitinkamų prekių grupių importe (mikro dalys), b_j - yra vektorius, kurio elementus sudaro j -tosios šalies importo iš pasaulio struktūra pagal prekių grupes, c_j - yra taip pat vektorius, kurį sudaro prekes importuojančių šalių dalys bendrame pasaulio prekių importe, x_i – vektorius, kurio elementus sudaro i-tosios šalies bendro prekių eksporto dalis j -tosios šalies bendrame prekių importe (makro dalys), t - reiškia nagrinėjamą laikotarpį, 0 – pradinį laikotarpį.

Konkurencingumo efektas (KE) rodo šalies gebėjimą užimti arba didinti užimamas eksportuojamų prekių rinkos dalis. Šis efektas apima tiek kainos konkurencingumo tiek ir ne kainos konkurencingumo veiksnius. Jis apskaičiuojamas pagal tokią formulę:

$$= \sum_j (a_{ij}^t - a_{ij}^0) b_j^0 c_j^0$$

Prekės efektas (PE) rodo kokia dalimi keitėsi užimama rinkos dalis dėl to, kad šalis eksportuoja prekes, kurių paklausa importo partnerėse auga santykinai sparčiai. Šis efektas apskaičiuojamas pagal tokią formulę:

$$= \sum_j a_{ij}^0 (b_j^t - b_j^0) c_j^0$$

Rinkos efektas (RE) rodo kokia dalimi keitėsi užimama rinkos dalis dėl to, kad šalis eksportuoja prekes į regionus, kuriuose paklausa auga sparčiau nei vidutiniškai pasaulyje. Rinkos efektas apskaičiuojamas pagal formulę:

$$= x_i^0(c^t - c^0)$$

Prekės adaptacijos efektas (PAE) rodo kokia dalimi keitėsi užimama rinkos dalis dėl šalies eksporto struktūros gebėjimo prisitaikyti prie prekių pasaulinės paklausos pokyčių. Šis efektas apskaičiuojamas pagal tokią formulę:

$$= \sum_j (a_{ij}^t - a_{ij}^0)(b_j^t - b_j^0)c_j^0$$

Rinkos adaptacijos efektas (RAE) rodo kokia dalimi keitėsi užimama rinkos dalis dėl šalies gebėjimo perorientuoti eksportą į šalis ar regionus, kuriuose paklausa auga sparčiau nei vidutiniškai pasaulyje. Apskaičiuojamas pagal tokią formulę:

$$= (x_i^t - x_i^0)(c^t - c^0)$$

Tyrimo naudoti Jungtinių Tautų (JT) užsienio prekybos duomenų bazių COMTRADE ir Trademap dviejų ženklų detalumo (viso 94 prekių grupės) pagal kombinuotąją nomenklatūrą duomenys. Visi efektai bei analizėje pateikiama Lietuvos eksporto užimama rinkos dalis apskaičiuoti iš prekybos duomenų eliminavus mineralinių produktų duomenis (pagal kombinuotąją nomenklatūrą 25 - 27 prekių grupės) nebent nurodyta kitaip. Analizėje naudojami minėto detalumo bendro Lietuvos prekių eksporto nominalūs duomenys bei prekybos partnerių importo nominalūs duomenys.

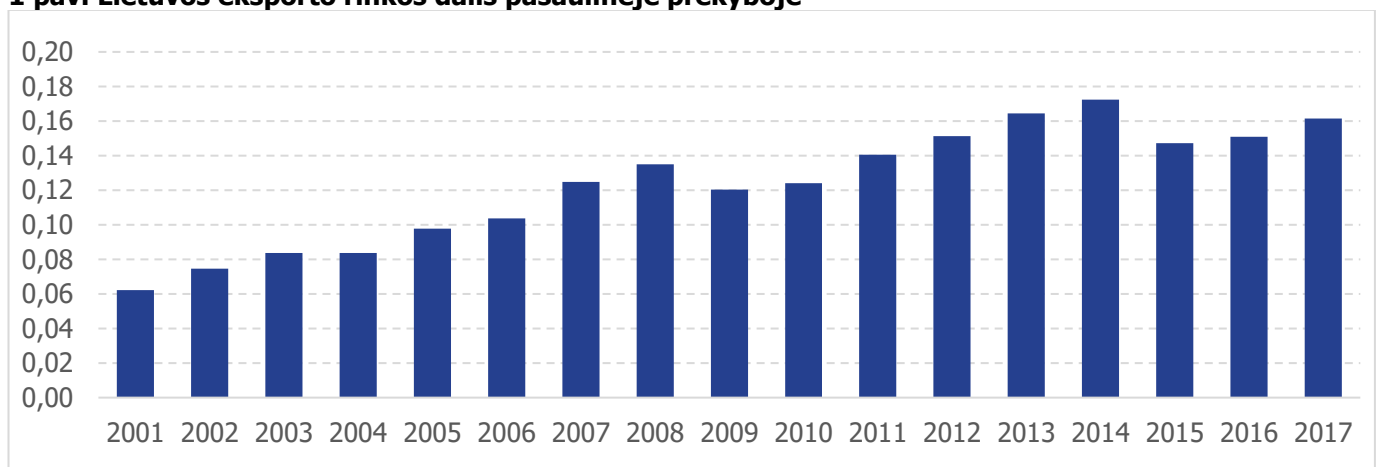
Tyrimas apima 50 didžiausių Lietuvos prekybos partnerių, kurioms vidutiniškai kasmet tenka daugiau kaip 98 procentai visų iš Lietuvos eksportuojamų prekių vertės. Šalys suskirstytos į penkias grupes: Europos sąjunga (25 šalys, be Baltijos šalių), Baltijos šalys (Latvija ir Estija), NVS šalys (priskirtos tik tos šalys, kurios patenka į didžiausių Lietuvos eksporto partnerių 50-tuką, tai Rusija, Baltarusija, Kazachstanas, Kirgizija ir Uzbekistanas), Šiaurės Amerika (JAV ir Kanada) bei kitos šalys (visos likusios šalys).

Prekės pagal technologinį intensyvumą suskirstytos į keturias grupes: aukštųjų technologijų prekės (apima 30, 84-85, 90 ir 93 prekių grupes pagal kombinuotąją nomenklatūrą), vidutinių technologijų prekės (apima 28-29, 31-40 ir 86-89 prekių grupes), žemų technologijų prekės (apima 1-24, 41-67, 72-76, 78-83 ir 94 prekių grupes) bei kitos prekės (apima 68-71, 91-92, 95-97 bei 99 prekių grupes). Pabrėžtina, kad vertinant šios analizės metu gautus rezultatus, būtina atsižvelgti į tai, kad taikant didesnio detalumo duomenis, tam tikros prekės gali būti priskiriamos kitokio technologinio intensyvumo grupei.

III. LIETUVOS PREKIŲ EKSPORTO PASTOVIOS RINKOS DALIES ANALIZĖS REZULTATAI

Lietuvos prekių eksporto rinkos dalis 2001-2017 m. laikotarpiu išaugo nuo 0,06% iki 0,16% arba net 2,6 karto (žr. 1 pav.). Tokį spartų rinkos dalies augimą lėmė dvigubai greičiau nei pasaulio importas augęs eksportas iš Lietuvos, kuris nagrinėjamu laikotarpiu kasmet vidutiniškai padidėdavo po 13%, o pasaulio importas po 6,5%. Lietuvos eksporto užimama rinkos dalis didėjo visais nagrinėjamo laikotarpio metais išskyrus 2009 m. ir 2015 m. kuomet fiksuotas užimamos rinkos dalies mažėjimas.

1 pav. Lietuvos eksporto rinkos dalis pasaulinėje prekyboje

Šaltinis: tarptautinės prekybos duomenų bazės (www.trademap.org) duomenys

Atliktos pastovios rinkos dalies analizės rezultatai rodo, kad didžiausią poveikį Lietuvos eksporto rinkos dalies augimui 2002-2017 m. laikotarpiu darė konkurencingumo efektas (KE) (žr. lentelę nr.1). Nagrinėjimu laikotarpiu Lietuvos prekių eksporto konkurencingumas sparčiausiai augo ES (be Baltijos šalių) rinkoje, kuri generavo daugiau kaip pusę viso efekto, tačiau vertinant konkurencingumą pagal technologinį prekių intensyvumą, matyti, kad pusę viso konkurencingumo efekto lėmė žemų technologijų prekės.

Teigiamai prie augimo prisidėjo prekių (PE) bei rinkos adaptacijos efektai (RAE), tačiau jų įtaka rinkos dalies augimui buvo daug mažesnė. Silpnesnę prekių efekto įtaką daugiausia lėmė aukšta Lietuvos eksporto specializacija žemų technologijų prekių eksporte, kadangi jų pasaulinė paklausa nagrinėjamu laikotarpiu augo lėčiausiai palyginti su kitomis, pagal technologinį intensyvumą išskirtomis, prekių grupėmis. Rinkos adaptacijos efektui neigiamą įtaką darė Baltijos, ES ir kitų šalių rinkos, o teigiamą poveikį lėmė tik NVS rinka, kurios sparčią plėtrą 2002-2008 m. ir 2010-2013 m. laikotarpiais sėkmingai išnaudojo Lietuvos įmonės, o po Rusijos sankcijų paskelbimo 2014 m. eksportas buvo perorientuotas į kitas, tuo metu sparčiau augusias, rinkas.

Rinkos (RE) ir prekės adaptacijos efektų (PAE) įtaka rinkos dalies augimui buvo silpnai neigiama. Rinkos efekto neigiamą poveikį didžiąja dalimi lėmė per didelė Lietuvos eksporto koncentracija ES rinkoje, kurioje prekių paklausa nagrinėjamu laikotarpiu augo santykinai lėčiau palyginus su kitomis

pasirinktomis šalių grupėmis. Neigiamą prekės adaptacijos efektą sąlygojo vidutinių ir žemų technologijų prekės, kadangi šių prekių kategorijose Lietuvos eksporto užimamos rinkos dalys pasaulinėje prekyboje augo, tuo tarpu šių prekių dalys pasaulinės prekybos struktūroje nagrinėjamu laikotarpiu mažėjo.

Apibendrinat nagrinėjamo laikotarpio rezultatus galima teigti, kad Lietuvos eksportuojama produkcija buvo konkurencinga pasaulinėje rinkoje, o eksportuojamų prekių paklausa santykinai sparčiai augo, tačiau produkcija eksportuota į santykinai lėčiau augančius pasaulio regionus. Neigiamas prekės adaptacijos bei teigiamas rinkos adaptacijos efektai rodo, kad lyginant su kitomis šalimis Lietuvos eksporto struktūra santykinai lėčiau prisitaiko prie pasaulinės paklausos pokyčių, tačiau eksportas santykinai greičiau perorientuojamas į sparčiau nei vidutiniškai augančius pasaulio regionus. Visgi šių dviejų dinaminių efektų mažos reikšmės rodo, kad Lietuvos eksporto prekių struktūra bei geografinė specializacija keičiasi panašiu tempu kaip vidutinės šalies eksportuotojos.

Lentelė nr.1 Lietuvos eksporto užimamos rinkos dalies pokytis ir jį lemiantys veiksniai, procentiniais punktais (p.p.)

Laikotarpis	Rinkos dalies metinis pokytis	Konkurencingumo efektas (KE)	Prekės efektas (PE)	Rinkos efektas (RE)	Prekės adaptacijos efektas (PAE)	Rinkos adaptacijos efektas (RAE)
2002	0.0123	0.0106	0.0005	0.0008	0.0004	0.0001
2003	0.0090	0.0032	0.0033	0.0037	-0.0012	0.0001
2004	0.0000	-0.0004	0.0001	0.0013	-0.0009	-0.0001
2005	0.0141	0.0106	0.0011	0.0021	-0.0004	0.0006
2006	0.0060	0.0025	-0.0017	0.0054	-0.0003	0.0001
2007	0.0210	0.0103	0.0015	0.0091	-0.0002	0.0003
2008	0.0102	0.0004	0.0070	0.0028	-0.0005	0.0005
2009	-0.0146	0.0028	-0.0009	-0.0138	-0.0018	-0.0009
2010	0.0037	0.0057	-0.0002	-0.0011	-0.0008	0.0000
2011	0.0165	0.0072	0.0014	0.0076	0.0004	-0.0001
2012	0.0108	0.0092	0.0034	-0.0002	-0.0014	-0.0002
2013	0.0130	0.0118	0.0020	-0.0004	-0.0002	-0.0001
2014	0.0081	0.0130	0.0009	-0.0049	-0.0002	-0.0006
2015	-0.0253	-0.0055	-0.0010	-0.0212	0.0004	0.0021
2016	0.0037	0.0031	-0.0017	0.0024	0.0000	0.0000
2017	0.0105	0.0056	-0.0001	0.0055	-0.0007	0.0002
2002-2017	0.0992	0.0900	0.0155	-0.0008	-0.0075	0.0021

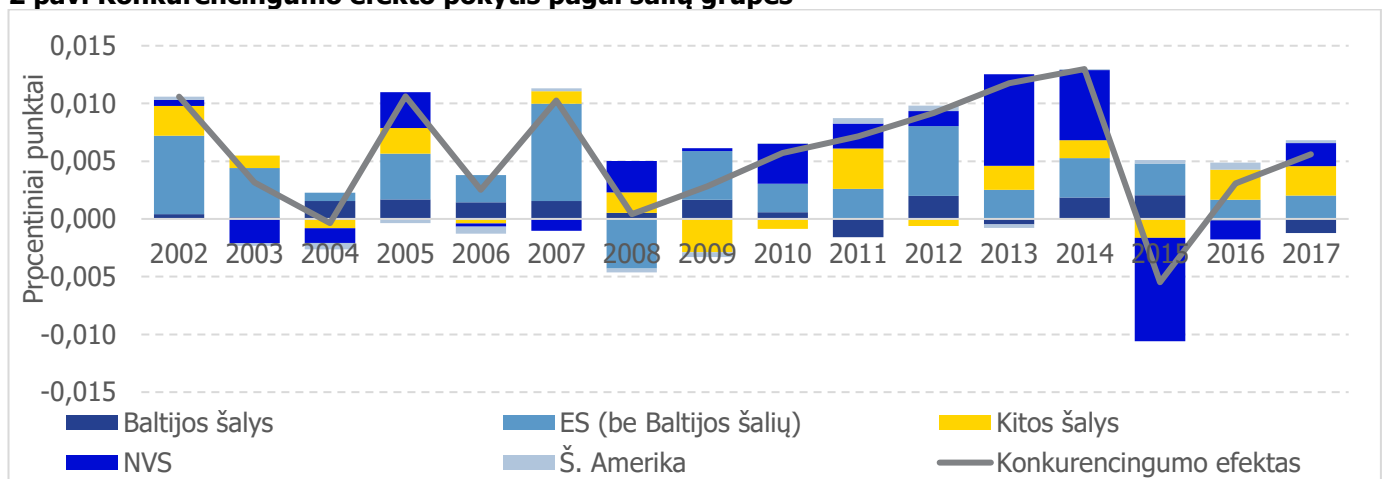
Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Toliau detaliau aprašomi didžiausią įtaką darę efektai atsižvelgiant į pasirinktas šalių grupes ar technologinį prekių intensyvumą. Analizuojant rezultatus pagal pasirinktas šalių grupes svarbu paminėti, kad trys ketvirtadaliai ir daugiau (nuo 2014 m. net 90 proc.) viso prekių eksporto į NVS šalis sudaro prekių reeksportas, o į ES (be Baltijos šalių) tris ketvirtadalius (nuo 2014 m. 68-67 proc.) viso eksporto sudaro lietuviškos kilmės prekės.

KONKURENCINGUMO EFEKTAS (KE)

Lietuvos eksporto užimama rinkos dalis 2002-2017 m. išaugo 0,0992 procentinio punkto – iki 0,1614 proc. Tokiai sparčiai rinkos dalies plėtrai didžiausią įtaką darė konkurencingumo efektas, kuris generavo 0,0900 procentinio punkto viso augimo. Lietuvos prekių eksporto konkurencingumas didėjo kiekvienais analizuojamo laikotarpio metais išskyrus 2004 m. ir 2015 m. kuomet šis efektas buvo silpnai neigiamas, daugiausia dėl konkurencingumo sumažėjimo NVS šalyse (žr.2 pav.). Nagrinėjimu laikotarpiu Lietuvos prekių eksporto konkurencingumas sparčiausiai augo ES (be Baltijos šalių) rinkoje, kuri generavo daugiau kaip pusę arba 0,0499 procentinio punkto viso konkurencingumo efekto. Kitų pasirinktų šalių grupių indėlis konkurencingumo efektui taip pat buvo teigiamas: NVS rinka generavo – 0,0143, Baltijos šalys – 0,0120, kitos šalys – 0,0138 procentinio punkto viso augimo ir tik Šiaurės Amerikos rinkoje nagrinėjamu laikotarpiu konkurencingumo efektas buvo silpnai neigiamas bei sudarė (-0,0001) procentinio punkto.

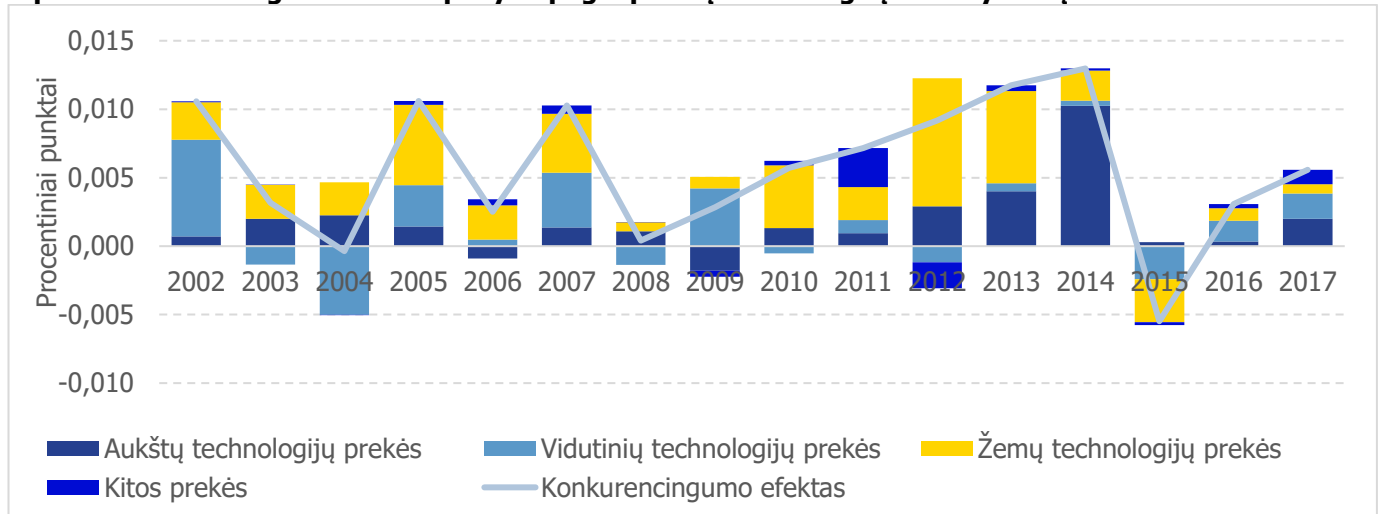
2 pav. Konkurencingumo efekto pokytis pagal šalių grupes

Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Vertinant konkurencingumo efektą pagal prekių technologinį intensyvumą, matyti, kad nagrinėjamu laikotarpiu labiausiai didėjo žemų ir aukštų technologijų prekių konkurencingumas (žr. 3 pav.). Žemų technologijų prekės lėmė pusę viso konkurencingumo efekto augimo arba 0,0455 procentinio punkto, o aukštų technologijų kiek mažiau nei trečdalį arba 0,0283 procentinio punkto. Vidutinių technologijų ir kitų prekių indėlis į konkurencingumo efekto augimą taip pat buvo teigiamas, tačiau daug silpnesnis.

3 pav. Konkurencingumo efekto pokytis pagal prekių technologinį intensyvumą

Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Konkretingumo efektas ES rinkoje (be Baltijos šalių)

Lietuvos prekių eksporto konkurencingumas, kaip jau minėta, 2002-2017 m. labiausiai didėjo ES rinkoje – 0,0499 procentinio punkto. Šis efektas buvo teigiamas kiekvienais nagrinėjamo laikotarpio metais išskyrus 2008 m. kuomet konkurencingumo praradimą daugiausia lėmė žemų technologijų prekės. Spartus Lietuvos eksportuojamų prekių konkurencingumo augimas ES rinkoje 2002-2017 m. laikotarpiu lėmė pusę viso Lietuvos prekių eksporto užimamos rinkos dalies pasaulinėje prekyboje padidėjimo. Vertinant konkurencingumo efektą ES rinkoje pagal technologinį intensyvumą matyti, kad daugiau kaip pusę konkurencingumo padidėjimo lėmė žemų technologijų prekės, ketvirtadalį augimo generavo vidutinių technologijų prekės, o apie penktadalį konkurencingumo efekto lėmė aukštų technologijų prekės. Analizuojant konkurencingumo pokyčius iki pasaulinės 2009 m. finansų krizės ir po jos, matyti, kad labiausiai sulėtėjo vidutinių technologijų konkurencingumo augimas ES rinkoje (žr. lentelę nr.2), o labiausiai paspartėjo žemų ir aukštų technologijų prekių.

Lietuvos prekių eksporto struktūroje į ES rinką vyrauja žemų technologijų prekės, kurios sudaro daugiau kaip pusę viso prekių eksporto (56,4 proc., - 2017 m.), tačiau palyginti su 2001 m. šių prekių dalis sumažėjo 12,6 procentinio punkto, o vidutinių ir aukštų technologijų išaugo atitinkamai 7,8 procentinio punkto (iki 24,7 proc.) ir 3,9 procentinio punkto (iki 16,2 proc.). Tai rodo, kad Lietuva eksportuoja vis daugiau aukštesnės pridėtinės vertės prekių į ES, tačiau svarbu paminėti, kad sparčiausiai žemų technologijų dalis prekių eksporto struktūroje mažėjo iki 2009 m. krizės, o po jos stabilizavosi ir laikosi 56-57 proc., lygyje. Nors šiuo metu iš Lietuvos eksportuojamos žemų technologijų prekės yra konkurencingos ES rinkoje, tačiau, jeigu darbo kaštų augimas Lietuvoje ir toliau išliks spartesnis už produktyvumo augimą, didelė žemų technologijų dalis eksporto struktūroje gali daryti neigiamą įtaką Lietuvos gamintojų konkurencingumui ES rinkoje ilguoju laikotarpiu.

Lentelė nr.2 Konkurencingumo efektas ES rinkoje (be Baltijos šalių) pagal technologinį intensyvumą, procentiniais punktais (p.p.)

	2002-2009 m.	2010-2017 m.
ES (be Baltijos šalių) (KE)	0.0265	0.0235
Aukštų technologijų prekės	0.0038	0.0057
Vidutinių technologijų prekės	0.0107	0.0023
Žemų technologijų prekės	0.0115	0.0143
Kitos prekės	0.0004	0.0012

Saltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Konkurencingumo efektas NVS rinkoje

Didžiąją dalį prekių eksporto į NVS rinką (nuo 2014 m. daugiau kaip 90 proc.,) sudaro prekių reeksportas iš Lietuvos, todėl konkurencingumo efektas šioje rinkoje labiau atspindi ne Lietuvos gamintojų, o reeksportuojamų prekių konkurencingumo dinamiką. Atliktos analizės rezultatai rodo, kad konkurencingumo efekto NVS regione indėlis į bendrą Lietuvos prekių eksporto pasaulinės rinkos dalies augimą buvo teigiamas ir nagrinėjamu laikotarpiu sudarė 0,0143 procentinio punkto arba beveik 16 proc., viso Lietuvos eksporto užimamos rinkos dalies tarptautinėje prekyboje padidėjimo. Iki pasaulinės finansų krizės 2002-2007 m. konkurencingumo efekto indėlis į augimą dažniau būdavo neigiamas, toks jis buvo 2003-2004 m. bei 2006-2007 m. daugiausia dėl reikšmingai mažėjusio vidutinių technologijų konkurencingumo. Po 2007 m. tendencijos keitėsi ir 2008-2014 m. laikotarpiu buvo fiksuojamas spartus konkurencingumo augimas ypatingai aukštų technologijų srityje, daugiausia dėl elektros ir mechaninių mašinų reeksporto sėkmingos plėtros. Aukštų technologijų prekių konkurencingumo efekto įtaka buvo išskirtinai didelė 2014 m. kuomet prieš tarptautinių sankcijų įvedimą Rusijai buvo stipriai išaugęs elektros ir mechaninių mašinų eksportas iš Lietuvos į šią šalį, nors šių prekių bendras importas Rusijoje jau mažėjo. 2008-2014 m. laikotarpiu konkurencingumo efektas buvo teigiamas ir kitose prekių kategorijose, tačiau jų indėlis į augimą buvo daug mažesnis nei aukštų technologijų (žr. lentelę nr.3). Lietuvos prekių eksporto konkurencingumas, o taip pat ir užimama rinkos dalis NVS regione 2015-2016 m. mažėjo daugiausia dėl žemų technologijų prekių konkurencingumo smukimo. Šiuos pokyčius daugiausia lėmė prasta Rusijos ekonomikos būklė bei atsakomosios sankcijos, daugiausia apėmusios maisto produktus, kurie sudarė apie penktadalį viso prekių reeksporto iš Lietuvos. Šie veiksniai taip pat lėmė pokyčius prekių reeksporto struktūroje į NVS šalis, kadangi maisto ir žemės ūkio produktų dalis sumažėjo beveik per pusę iki 12,5 proc., o elektros ir mechaninių įrenginių bei mašinų dalis išaugo dviem penktadaliais iki 36 proc. 2017 m. konkurencingumo efektas vėl buvo teigiamas, daugiausiai dėl išaugusio vidutinių ir aukštų technologijų prekių konkurencingumo, o žemų technologijų prekių konkurencingumas toliau mažėjo.

Lentelė nr.3 Konkurencingumo efektas NVS regione pagal technologinį intensyvumą, procentiniais punktais (p.p.)

	2002-2007 m.	2008-2014 m.	2015-2017 m.
NVS (KE)	-0.0011	0.0239	-0.0086
Aukštų technologijų prekės	0.0008	0.0142	-0.0026
Vidutinių technologijų prekės	-0.0045	0.0013	-0.0001

	2002-2007 m.	2008-2014 m.	2015-2017 m.
Žemų technologijų prekės	0.0026	0.0076	-0.0057
Kitos prekės	0.0000	0.0008	-0.0001

Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Konkurencingumo efektas Baltijos šalių rinkoje

2002-2017 m. laikotarpiu Baltijos šalių konkurencingumo efekto indėlis į bendrą Lietuvos prekių užimamos pasaulinės rinkos dalies augimą buvo teigiamas ir sudarė 0,0120 procentinio punkto arba apie 13 proc., viso augimo. Nagrinėjamu laikotarpiu didėjo visų prekių konkurencingumas, tačiau labiausiai - aukštų ir žemų technologijų prekių. Šios dvi prekių kategorijos generavo po kiek daugiau nei 40 proc., viso konkurencingumo efekto padidėjimo. Iš aukštų technologijų prekių sparčiausiai augo elektros ir mechaninių mašinų konkurencingumas, o iš žemų technologijų prekių – žemės ūkio ir maisto produktų. Konkurencingumo efektas buvo teigiamas kiekvienais nagrinėjo laikotarpio metais išskyrus 2011 ir 2013 m. bei 2016-2017 m. Konkurencingumo efekto mažėjimą 2011 m. daugiausia lėmė žemų ir aukštų technologijų prekės, kadangi jų importas iš pasaulio Baltijos šalyse augo sparčiau nei eksportas iš Lietuvos. Šių prekių eksporto vertė tuomet sparčiau augo į kitus regionus, ypač į Šiaurės Amerikos, NVS bei kitų šalių. 2013 m. konkurencingumo efektas buvo neigiamas daugiausia dėl žemų ir vidutinių technologijų konkurencingumo sumažėjimo. Šios dvi prekių grupės lėmė konkurencingumo mažėjimą ir 2016-2017 m. Analizuojant konkurencingumo efekto dinamiką Baltijos šalyse iki 2009 m. pasaulinės finansų krizės ir po jos (žr. lentelę nr.4) matyti, kad po krizės Lietuvos eksporto konkurencingumo augimas yra beveik trigubai lėtesnis, daugiausia dėl žemų technologijų prekių. Šioje prekių kategorijoje 2010-2017 m. labiausiai mažėjo žemės ūkio ir maisto produktų konkurencingumas. Neigiamas konkurencingumo efektas 2017 m. buvo pagrindinis veiksnys lėmęs užimamos rinkos dalies mažėjimą Baltijos šalyse. Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Lietuvos eksporto konkurencingumo augimas Baltijos šalių rinkoje po 2009 m. krizės yra stipriai sulėtėjęs daugiausia dėl žemų technologijų prekių konkurencingumo dinamikos.

Lentelė nr.4 Konkurencingumo efektas Baltijos šalių regione pagal technologinį intensyvumą, procentiniais punktais (p.p.)

	2002-2009 m.	2010-2017 m.
Baltijos šalys (KE)	0.0090	0.0031
Aukštų technologijų prekės	0.0028	0.0023
Vidutinių technologijų prekės	0.0013	0.0004
Žemų technologijų prekės	0.0046	0.0003
Kitos prekės	0.0004	0.0001

Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Konkurencingumo efektas Šiaurės Amerikos rinkoje

Analizuojant Šiaurės Amerikos rinką tikslinga išskirti du laikotarpius, tai 2002-2009 m. ir 2010-2017 m. Pirmuoju laikotarpiu Lietuvos prekių eksporto konkurencingumas (žr. lentelę nr.5) bei užimama rinkos dalis Šiaurės Amerikoje mažėjo, o šio regiono indėlis bendram konkurencingumo efektui buvo neigiamas ir sudarė (-0,0020) procentinio punkto. Vertinant konkurencingumo efektą pagal

prekių technologinį intensyvumą, matyti, kad 2002-2009 m. laikotarpiu Šiaurės Amerikoje mažėjo visų eksportuojamų prekių iš Lietuvos konkurencingumas, tačiau labiausiai - žemų bei vidutinių technologijų prekių, atitinkamai (-0,0010) ir (-0,0008) procentinio punkto. Šios dvi prekių kategorijos lėmė didžiąją dalį (apie 97 proc.) konkurencingumo mažėjimo. Tendencijos pasikeitė po 2009 metų krizės – 2010-2017 m. laikotarpiu Lietuvos eksporto konkurencingumas Šiaurės Amerikos rinkoje didėjo, o šio regiono indėlis bendram konkurencingumo efektui buvo teigiamas ir sudarė 0,0019 procentinio punkto. Užimama rinkos dalis Šiaurės Amerikoje išaugo daugiau kaip dvigubai. Šiuo laikotarpiu augo ne tik Lietuvos eksporto konkurencingumas, tačiau keitėsi ir eksportuojamų prekių struktūra – žemų technologijų dalis sumažėjo nuo vidutiniškai 59 proc., 2002-2009 m. iki 45 proc., 2010-2017 m. Aukštų technologijų dalis išaugo atitinkamai nuo 10 proc., iki beveik 19 proc., o vidutinių technologijų nuo 28 proc. iki 34 proc., likusių prekių dalis išliko panaši. 2010-2017 m. laikotarpiu pagal technologinį intensyvumą Šiaurės Amerikos rinkoje didėjo visų prekių kategorijų konkurencingumas, tačiau labiausiai - aukštų bei vidutinių technologijų.

Lentelė nr.5 Konkurencingumo efektas Š. Amerikos regione pagal technologinį intensyvumą, procentiniais punktais (p.p.)

	2002-2009 m.	2010-2017 m.
Šiaurės Amerika (KE)	-0.0020	0.0019
Aukštų technologijų prekės	-0.0001	0.0007
Vidutinių technologijų prekės	-0.0009	0.0006
Žemų technologijų prekės	-0.0010	0.0005
Kitos prekės	0.0000	0.0001

Saltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Konkurencingumo efektas Kitų šalių rinkoje

Analizės rezultatai rodo, kad kitų šalių arba likusių šalių rinkoje Lietuvos prekių eksporto konkurencingumas 2002-2017 m. laikotarpiu didėjo, o konkurencingumo efekto indėlis į augimą buvo teigiamas ir sudarė 0,0138 procentinio punkto. Tris ketvirtadalius šio augimo lėmė žemų technologijų prekių eksportas iš Lietuvos, daugiausiai žemės ūkio ir maisto produktų bei medienos ir baldų. Analizuojant Lietuvos prekių eksporto konkurencingumo kitų šalių rinkoje dinamiką iki 2009 m. pasaulinės finansų krizės ir po jos, matyti, kad po krizės labiausiai išaugo žemų ir aukštų technologijų konkurencingumas, o daugiausiai sumažėjo vidutinių technologijų (žr. lentelę nr.6).

Lentelė nr.6 Konkurencingumo efektas kitų (likusių) šalių regione pagal technologinį intensyvumą, procentiniais punktais (p.p.)

	2002-2009 m.	2010-2017 m.
Kitos šalys (KE)	0.0047	0.0091
Aukštų technologijų prekės	-0.0004	0.0010
Vidutinių technologijų prekės	0.0018	-0.0006
Žemų technologijų prekės	0.0032	0.0077
Kitos prekės	0.0001	0.0011

Saltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

PREKĖS EFEKTAS (PE)

Prekės efektas, kaip jau minėta, parodo Lietuvos prekių eksporto struktūros įtaką užimamos rinkos dalies dinamikai. Atliktos analizės rezultatai rodo, kad 2002-2017 m. laikotarpiu prekės efekto indėlis į Lietuvos eksporto užimamos rinkos dalies augimą buvo teigiamas ir sudarė 0,0155 procentinio punkto. Tai reiškia, kad vienas svarbiausių Lietuvos prekių eksporto užimamos rinkos dalies augimo veiksnių pasaulinėje prekyboje buvo Lietuvos prekių eksporto struktūra. Visgi prekės efekto įtaka užimamos rinkos dalies augimui buvo beveik šešis kartus silpnesnė nei konkurencingumo efekto, o daugiau kaip du trečdalius arba net 0,0108 procentinio punkto viso prekės efekto generavo NVS rinka. Tokį svarų šios rinkos indėlį galima paaiškinti tuo, kad Lietuvos eksporto struktūroje į NVS dominuoja prekių reeksportas. Tikėtina, kad šia veikla užsiimančios įmonės daug lengviau prisitaiko prie prekių paklausos pokyčių prekybos partnerėse palyginti su prekių gamyba užsiimančiomis įmonėmis. Nagrinėjamu laikotarpiu prekės efektas taip pat buvo teigiamas ES (be Baltijos šalių) rinkoje, kuri generavo 0,0032 procentinio punkto viso prekės efekto (žr. pav. nr.4), Baltijos šalyse – generavo 0,0027 procentinio punkto, bei silpnai teigiamas Šiaurės Amerikos rinkoje – generavo 0,0006 procentinio punkto, tačiau kitų šalių rinkoje prekės efektas buvo neigiamas ir sudarė (-0,0019) procentinio punkto. Nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvos prekių eksporto struktūros poveikis rinkos dalies augimui buvo teigiamas 2002-2005 m. 2007-2008 m. bei 2011-2014 m. laikotarpiais, tačiau neigiamas 2006 m. 2009-2010 m. bei 2015-2017 m.

2002-2005 m. teigiamą prekės efektą daugiausia lėmė vidutinių technologijų prekės NVS ir ES rinkose. NVS rinkoje šiuo laikotarpiu labiausiai augo transporto priemonių paklausa, kurių eksporte į NVS Lietuvos specializacija tuo metu buvo aukšta. Teigiamą efektą ES rinkoje daugiausia lėmė išskirtiniai 2003 m. kuomet santykinai spartus transporto priemonių paklausos ES rinkoje augimas sutapo su stipriu šių prekių eksporto iš Lietuvos augimu.

2006 m. neigiamą prekės efekto poveikį lėmė žemų technologijų eksportas į ES bei NVS rinkas. ES rinkoje, kurioje Lietuva specializuojasi žemų technologijų eksporte, šių prekių paklausa augo sparčiau nei eksportas iš Lietuvos, todėl prekės efekto poveikis neigiamas, o NVS rinkoje paklausa sparčiau augo aukštų bei vidutinių technologijų, o ne žemų technologijų prekėms.

2007-2008 m. laikotarpiu teigiamą prekės efektą daugiausia vėlgi lėmė vidutinių technologijų prekės daugiausia ES, NVS ir kitų šalių rinkose bei žemų technologijų prekės Baltijos šalių rinkoje. ES rinkoje šiuo laikotarpiu augimą daugiausia lėmė stipriai išaugusi Lietuvos specializacija chemijos pramonės gaminių eksporte į ES, o NVS rinkoje augimą toliau lėmė transporto priemonių stipri paklausa ir vis dar didelė Lietuvos specializacija šių prekių eksporte į NVS. Kitų šalių rinkoje teigiamą prekės efektą lėmė išskirtiniai 2008 m. kuomet spartus chemijos pramonės gaminių paklausos augimas sutapo su stipriai išaugusia Lietuvos eksporto specializacija chemijos pramonės gaminių eksporte į kitų šalių rinką.

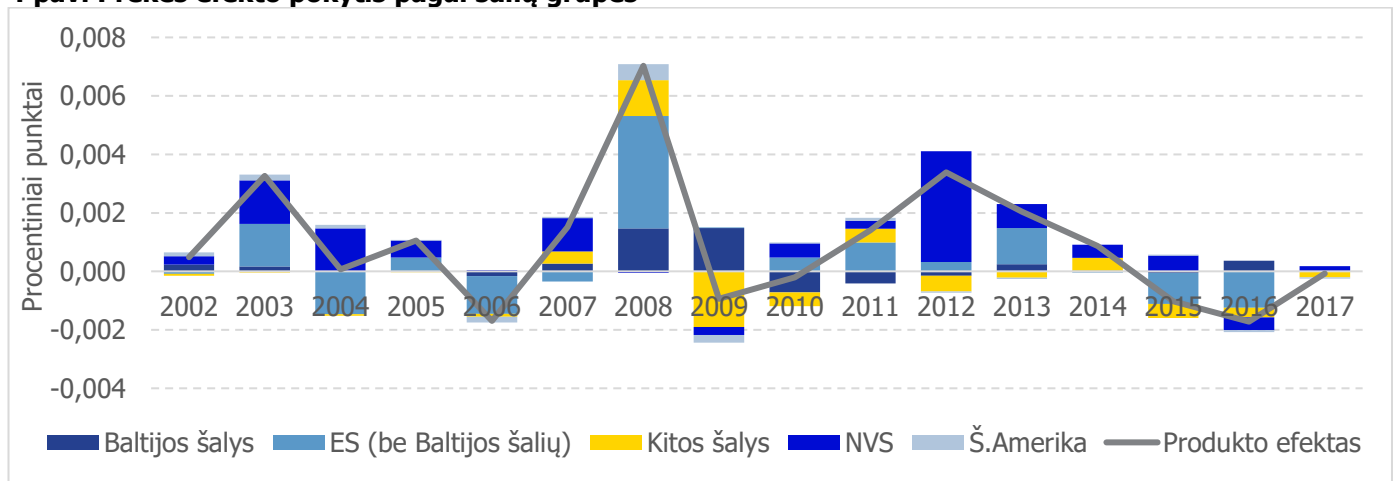
2009-2010 m. neigiamą prekės efektą daugiausia lėmė vidutinių technologijų prekės NVS ir kitų šalių rinkose, o kriziniais metais didžiausias teigiamas prekės efektas buvo žemų technologijų prekių

segmente vėlgi daugiausia NVS šalyse. Vidutinių technologijų neigiamą įtaką daugiausia lėmė tai, kad NVS rinkoje krizės metu labiausiai mažėjo transporto priemonių paklausa, kurių eksporte Lietuva specializavosi, o kitų šalių rinkoje neigiamą prekės efektą lėmė chemijos pramonės gaminiai, daugiausia, kaip jau minėta, dėl išskirtinų 2008 m. 2009-2010 m. laikotarpiu didžiausias teigiamas prekės efektas buvo žemų technologijų prekių segmente į NVS šalis. Tuo metu žemės ūkio ir maisto produktų paklausa krito mažiausiai, o Lietuvos eksporto specializacija šioje prekių kategorijoje į NVS buvo aukšta.

2011-2014 m. teigiamas prekės efektas pagal technologinį intensyvumą fiksuotas visose prekių kategorijose, tačiau daugiausiai žemų ir vidutinių technologijų prekių segmentuose. Didžiausią teigiamą indėlį šiuo laikotarpiu generavo žemų technologijų prekės NVS ir ES rinkose bei vidutinių technologijų prekės NVS rinkoje. Žemų technologijų prekių teigiamą prekės efektą lėmė žemės ūkio ir maisto produktai, kurių eksporte Lietuva specializuojasi tiek į NVS tiek ir į ES rinkas. ES rinkoje po krizės šių produktų paklausa augo sparčiausiai iš visų prekių kategorijų. Vidutinių technologijų prekių teigiamą prekės efektą lėmė transporto priemonės, kurių paklausa po krizės NVS rinkoje vėl augo sparčiausiai, tačiau 2011-2014 m. laikotarpiu Lietuvos specializacija šių prekių eksporte į NVS stipriai mažėjo ir nuo 2012 m. Lietuva nebeturėjo lyginamojo pranašumo transporto priemonių eksporte į NVS, o prekės efektas nuo 2013 m. tapo neigiamu.

2015-2017 m. prekės efektas buvo neigiamas visose prekių kategorijose pagal technologinį intensyvumą išskyrus auštųjų technologijų prekes. Didžiausias neigiamas prekės efektas fiksuotas žemų ir vidutinių technologijų prekių kategorijose ES rinkoje daugiausia 2015 m. ir 2016 m. Žemų technologijų prekių neigiamą prekės efektą lėmė žemės ūkio ir maisto pramonės produkcijos eksportas į ES. 2014 m. dėl įvestų abipusių sankcijų, Europos gamintojai prarado galimybę eksportuoti daugelį maisto produktų į Rusijos rinką. Dėl to atsiradęs perteklius lėmė šių gaminių paklausos mažėjimą ES į kurią Lietuvos eksportuotojai perorientavo dalį Rusijai skirtos produkcijos. Vidutinių technologijų prekių neigiamą prekės efektą ES rinkoje šiuo laikotarpiu lėmė chemijos pramonė. Šie gaminiai Lietuvos eksporto struktūroje į ES sudarė didelę dalį – beveik penktadalį viso eksporto, o jų importas į ES 2015-2017 m. mažėjo labiausiai iš visų analizuojamų prekių grupių.

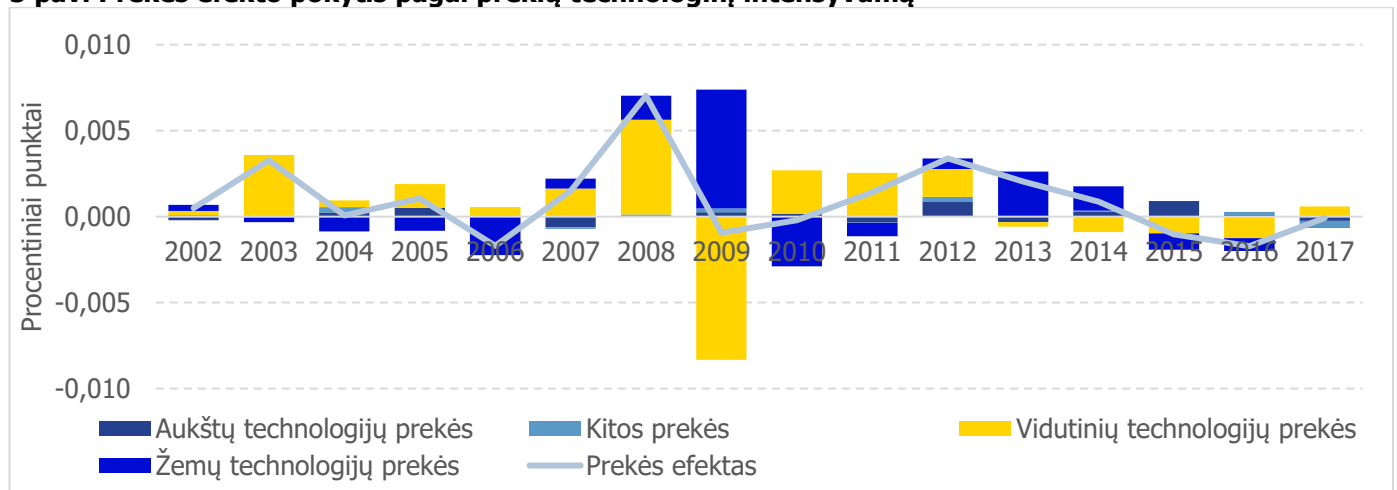
4 pav. Prekės efekto pokytis pagal šalių grupes

Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Vertinant prekės efektą pagal prekių technologinį intensyvumą, matyti, kad 2002-2017 m. laikotarpiu daugiau kaip pusę šio efekto arba 0,0088 procentinio punkto lėmė vidutinių technologijų prekės. Daugiausia dėl transporto priemonių eksporto į NVS rinką bei chemijos pramonės gaminių į ES rinką. Žemų technologijų prekių indėlis taip pat buvo teigiamas ir sudarė 0,0043 procentinio punkto. Teigiamą šių prekių indėlį daugiausia lėmė žemės ūkio ir maisto produktų eksportas į NVS, ES ir Baltijos šalių rinkas bei drabužių ir tekstilės eksportas į NVS rinką. Aukštų technologijų prekių teigiamas indėlis sudarė 0,0015 procentinio punkto, daugiausia dėl mašinų ir įrenginių eksporto į NVS. 2002-2017 m. laikotarpiu silpnesnį prekės efektą daugiausia lėmė aukšta Lietuvos eksporto specializacija žemų technologijų prekių eksporte, kadangi šių prekių pasaulinė paklausa nagrinėjamu laikotarpiu augo lėčiausiai palyginti su kitomis, pagal technologinį intensyvumą išskirtomis, prekių grupėmis.

5 pav. Prekės efekto pokytis pagal prekių technologinį intensyvumą

Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Prekės efektas NVS rinkoje

NVS rinką, kaip jau minėta, generavo daugiau kaip du trečdalius arba 0,0108 procentinio punkto viso prekės efekto 2002-2017 m. laikotarpiu. Labiausiai prie teigiamo efekto prisidėjo vidutinių ir žemų technologijų prekės, kurios generavo atitinkamai 0,0045 ir 0,0042 procentinio punkto. Vidutinių technologijų prekių indėlis didžiausias buvo iki 2009 m. pasaulinės finansų krizės, kuomet NVS regione sparčiausiai augo transporto priemonių paklausa, o Lietuvos specializacija šių gaminių eksporte į NVS buvo itin aukšta. Po krizės 2010-2014 m. laikotarpiu transporto priemonių paklausa vis dar augo sparčiausiai, tačiau augimo tempas buvo 3,6 karto lėtesnis palyginti su laikotarpiu prieš krizę, o Lietuvos specializacijos lygis šių prekių eksporte į NVS nuolat mažėjo. Nuo 2012 m. Lietuva nebeturi lyginamojo pranašumo transporto priemonių eksporte, todėl 2015-2017 m. laikotarpiu vidutinių technologijų prekių indėlis į prekės efektą tapo neigiamu. Žemų technologijų prekių indėlis iki pasaulinės finansų krizės buvo neigiamas, daugiausia dėl Lietuvos specializacijos žemės ūkio ir maisto produktų eksporte į NVS. Šių gaminių paklausa tuo metu buvo viena iš lėčiausiai augusių. 2010-2014 m. laikotarpiu žemės ūkio ir maisto produktų paklausos augimas NVS išliko santykinai lėtas, o teigiamą indėlį daugiausia lėmė dar labiau išaugusi Lietuvos specializacija.

2015-2017 m. laikotarpiu žemų technologijų prekių teigiamas indėlis buvo minimalus, daugiausia dėl spartaus baldų ir medienos eksporto į NVS mažėjimo.

Lentelė nr.7 Prekės efektas NVS regione pagal technologinį intensyvumą, procentiniais punktais (p.p.)

	2002-2008	2010-2014	2015-2017
NVS (PE)	0.0050	0.0058	0.0003
Aukštų technologijų prekės	0.0007	0.0007	0.0006
Vidutinių technologijų prekės	0.0059	0.0028	-0.0004
Žemų technologijų prekės	-0.0016	0.0018	0.0001
Kitos prekės	-0.0001	0.0005	-0.0001

Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Prekės efektas ES rinkoje (be Baltijos šalių)

ES rinka generavo 0,0033 procentinio punkto viso prekės efekto 2002-2017 m. laikotarpiu. Praktiškai visą teigiamą indėlį generavo vidutinių technologijų prekės, o žemų ir aukštų technologijų indėlis prekės efektui ES rinkoje nagrinėjamu laikotarpiu buvo silpnai neigiamas, atitinkamai (-0,0002) ir (-0,0003) procentinio punkto. Vidutinių technologijų prekių indėlis didžiausias buvo iki 2009 m. krizės, daugiausia dėl to, kad 2007-2008 m. chemijos pramonės gaminių dalis Lietuvos eksporto struktūroje į ES sparčiai išaugo. 2010-2013 m. teigiamą vidutinių technologijų indėlį lėmė tie patys veiksniai – Lietuvos specializacija chemijos pramonės gaminių eksporte į ES išliko aukšta, o mažesnį indėlį prekės efektui lėmė beveik dvigubai sulėtėjęs šių gaminių importo augimas ES rinkoje palyginti su prieš kriziniu laikotarpiu. 2014-2017 m. laikotarpiu neigiamą indėlį lėmė chemijos pramonės gaminių paklausos mažėjimas ES bei vis dar aukšta Lietuvos eksporto specializacija.

Lentelė nr.8 Prekės efektas ES rinkoje pagal technologinį intensyvumą, procentiniais punktais (p.p.)

	2002-2008	2010-2013	2014-2017
ES (be Baltijos šalių) (PE)	0.0026	0.0030	-0.0024
Aukštų technologijų prekės	-0.0006	-0.0001	0.0001
Vidutinių technologijų prekės	0.0044	0.0028	-0.0016
Žemų technologijų prekės	-0.0014	0.0004	-0.0009
Kitos prekės	0.0002	0.0000	0.0000

Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Prekės efektas Baltijos šalių rinkoje

Baltijos šalys 2002-2017 m. laikotarpiu generavo 0,0027 procentinio punkto viso prekės efekto. Didžiausią įtaką darė žemų ir vidutinių technologijų prekės, kurių teigiamas indėlis sudarė atitinkamai 0,0014 ir 0,0008 procentinio punkto. Didžiausias teigiamas prekės efektas žemų technologijų prekių kategorijoje buvo iki 2009 m. pasaulinės finansų krizės, kuomet žemės ūkio ir maisto produktų paklausa sparčiai augo, o Lietuvos eksporto specializacija šių produktų eksporte į Baltijos šalis buvo aukšta. Po krizės 2010-2017 m. laikotarpiu neigiamą žemų technologijų indėlį lėmė daugiau kaip tris kartus sulėtėjęs žemės ūkio ir maisto produktų importo augimas, tuo tarpu eksporto specializacija išliko aukšta. Vidutinių technologijų prekių teigiamą indėlį 2002-2009 m.

laikotarpiu lėmė chemijos pramonės gaminiai, kurių eksporte į Baltijos šalis Lietuva specializuojasi, o po krizės teigiamą prekės efektą daugiau lėmė transporto priemonių eksportas, kurių paklausa augo sparčiausiai.

Lentelė nr.9 Prekės efektas Baltijos šalių rinkoje pagal technologinį intensyvumą, procentiniais punktais (p.p.)

	2002-2009	2010-2017
Baltijos šalys (PE)	0.0034	-0.0007
Aukštų technologijų prekės	0.0000	0.0001
Vidutinių technologijų prekės	0.0003	0.0005
Žemų technologijų prekės	0.0028	-0.0014
Kitos prekės	0.0004	0.0000

Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Prekės efektas kitų šalių rinkoje

Kitų šalių rinkoje 2002-2017 m. laikotarpiu prekės efektas buvo neigiamas ir sudarė 0,0019 procentinio punkto. Daugiau kaip du trečdalius neigiamo efekto generavo žemų technologijų prekės, tačiau nagrinėjamu laikotarpiu ir kitų prekių grupių indėlis buvo neigiamas. 2002-2009 m. laikotarpiu žemų technologijų prekių neigiamą indėlį daugiausia lėmė drabužių ir tekstilės bei baldų ir medienos gaminiai. Abiejų šių prekių grupių eksporte į kitas šalis Lietuvos specializacija tuo metu buvo aukšta, tačiau šių prekių paklausa palyginti su kitomis prekėmis augo lėčiau. 2010-2017 m. laikotarpiu neigiamą indėlį daugiausia lėmė žemės ūkio ir maisto produktai bei metalo gaminiai. Žemės ūkio ir maisto produktų neigiamą indėlį lėmė aukšta Lietuvos specializacija šių prekių eksporte į kitas šalis bei nuo 2012 m. stipriai sumažėjusi paklausa, o metalo gaminių paklausa 2010-2017 m. laikotarpiu augo lėčiausiai iš visų prekių, nors šių gaminių eksporte į kitų šalių rinką Lietuvos specializacija didėjo.

Lentelė nr.10 Prekės efektas kitų šalių rinkoje pagal technologinį intensyvumą, procentiniais punktais (p.p.)

	2002-2009	2010-2017
Kitos šalys (PE)	-0.0005	-0.0013
Aukštų technologijų prekės	0.0000	0.0000
Vidutinių technologijų prekės	-0.0002	0.0000
Žemų technologijų prekės	-0.0004	-0.0009
Kitos prekės	0.0000	-0.0004

Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Prekės efektas Šiaurės Amerikos rinkoje

Palyginti su kitomis pasirinktomis šalių grupėmis, prekės efektas Šiaurės Amerikos rinkoje buvo silpniausias ir sudarė tik 0,0006 procentinio punkto. Didžiausią teigiamą indėlį generavo vidutinių ir žemų technologijų prekės, atitinkamai 0,0004 ir 0,0002 procentinio punkto. 2002-2009 m. laikotarpiu vidutinių technologijų prekių teigiamą indėlį daugiausia lėmė chemijos pramonės gaminiai, kurių paklausa Šiaurės Amerikos rinkoje santykinai sparčiai augo, o Lietuvos specializacija šių prekių eksporte buvo aukšta. Tuo pačiu laikotarpiu žemų technologijų teigiamą indėlį lėmė

žemės ūkio ir maisto produktai, kurių paklausos spartus augimas nusileido tik farmacijos produktams. 2010-2017 m. laikotarpiu žemų technologijų prekių teigiamą indėlį daugiausia lėmė baldų ir medienos prekės, kurių eksporte į Šiaurės Amerikos rinką Lietuvos specializacija yra itin aukšta. Visgi 2002-2017 m. laikotarpiu Šiaurės Amerikos rinkoje sparčiausiai augo aukštųjų technologijų prekių paklausa, tačiau šių prekių kategorijoje Lietuva nesispecializuoja arba neturi lyginamojo pranašumo.

Lentelė nr.11 Prekės efektas kitų šalių rinkoje pagal technologinį intensyvumą, procentiniais punktais (p.p.)

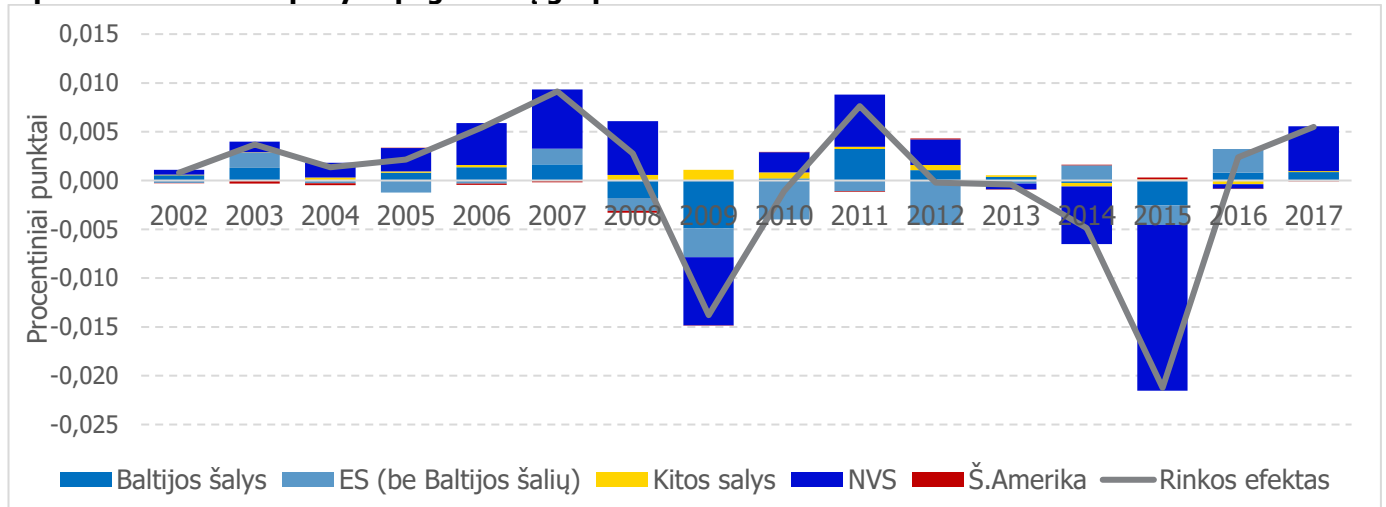
	2002-2009	2010-2017
Šiaurės Amerika (PE)	0.0006	0.0000
Aukštųjų technologijų prekės	0.0000	0.0000
Vidutinių technologijų prekės	0.0005	-0.0001
Žemųjų technologijų prekės	0.0001	0.0001
Kitos prekės	0.0000	0.0000

Saltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

RINKOS EFEKTAS (RE)

Geografinė Lietuvos eksporto specializacija 2002-2017 m. laikotarpiu darė neigiamą įtaką Lietuvos eksporto rinkos dalies dinamikai pasaulinėje prekyboje, todėl rinkos efektas yra silpnai neigiamas - sudarė (-0,0008) procentinio punkto. Tai didžiaja dalimi lėmė per didelė Lietuvos eksporto koncentracija ES rinkoje, kurioje prekių paklausa nagrinėjamu laikotarpiu augo santykinai lėtai palyginus su kitomis pasirinktomis šalių grupėmis. Vertinant rinkos efektą pagal šalių grupes, matyti, kad didžiausias neigiamas indėlis buvo ES ir sudarė (-0,0112) procentinio punkto, silpnai neigiamas rinkos efektas fiksuotas Šiaurės Amerikoje – (-0,0007) procentinio punkto, o NVS, Baltijos šalių ir kitų šalių indėlis buvo teigiamas ir sudarė atitinkamai 0,0051, 0,0028 ir 0,0033 procentinio punkto. Analizuojant rinkos efektą iki 2009 m. pasaulinės finansų krizės ir po jos matyti, kad 2002-2008 m. laikotarpiu Lietuvos eksporto geografijos įtaka rinkos dalies augimui buvo teigiama kiekvienais metais. Tai reiškia, kad Lietuva eksportavo santykinai daugiau produkcijos į sparčiau augančius regionus. Didžiausias teigiamas efektas tuo metu fiksuotas Baltijos šalių, NVS ir kitų šalių rinkose. Tuo tarpu 2009-2017 m. laikotarpiu rinkos efektas dažniausiai buvo neigiamas, teigiamas buvo tik 2011 m. ir 2016-2017 m. Neigiamą efektą šiuo laikotarpiu daugiausia lėmė NVS ir ES rinkos. NVS rinkoje efektas buvo neigiamas daugiausia dėl stipraus importo mažėjimo prasidėjusio 2014 metais bei vis dar santykinai didelės Lietuvos eksporto dalies į NVS, o ES rinkoje, kuriai teko daugiau kaip pusę viso Lietuvos prekių eksporto, paklausa po pasaulinės finansų krizės augo lėčiausiai tarp visų pasirinktų šalių grupių.

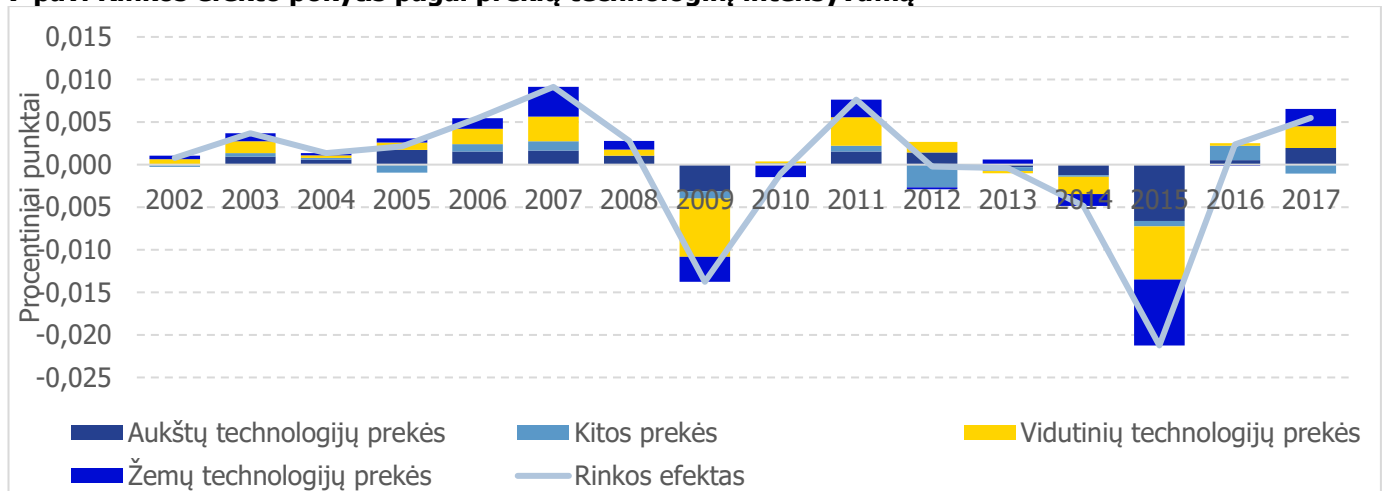
6 pav. Rinkos efekto pokytis pagal šalių grupes

Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Vertinat rinkos efektą pagal prekių technologinį intensyvumą, matyti, kad didžiausią neigiamą indėlį lėmė kitų prekių grupė ir žemų technologijų prekės, atitinkamai (-0,0020) ir (-0,0014) procentinio punkto. Vėlgi pagrindinis veiksnys buvo ES rinka, kadangi nagrinėjamu laikotarpiu kitų prekių paklausa ES augo lėčiausiai iš visų pasirinktų šalių grupių, o žemų technologijų prekių paklausa lėčiau už ES augo tik Šiaurės Amerikos rinkoje. Aukštų ir vidutinių technologijų prekių indėlis buvo silpnai teigiamas ir sudarė atitinkamai 0,0017 ir 0,0009 procentinio punkto, tačiau teigiamą rinkos efektą šiose prekių grupėse didžiąją dalimi lėmė prekių reeksportas į NVS rinką.

7 pav. Rinkos efekto pokytis pagal prekių technologinį intensyvumą

Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Rinkos efektas kitų prekių kategorijoje

Kitų prekių kategorijoje rinkos efektas buvo teigiamas 2002-2008 m. laikotarpiu daugiausia dėl NVS rinkos, kadangi šių prekių paklausa tuo metu, palyginti su kitomis šalių grupėmis, sparčiai augo, o net penktadalis jų eksporto iš Lietuvos tekdavo būtent NVS šalims. Teigiamas rinkos efektas fiksuotas ir ES rinkoje, kurioje kitų prekių paklausa augo daug lėtesniu tempu nei NVS, tačiau vis tiek greičiau nei vidutiniškai pasaulyje, o ES 2002-2008 m. laikotarpiu tekdavo beveik 40 proc., viso

šių prekių eksporto iš Lietuvos. Taigi Lietuva didžiąją dalį kitų prekių šiuo laikotarpiu eksportavo į sparčiau nei vidutiniškai augusius regionus. Būtent NVS ir ES rinkos lėmė neigiamą rinkos efektą kitų prekių kategorijoje 2009-2017 m. laikotarpiu, kadangi paklausa šioms prekėms ES rinkoje praktiškai neaugo, o NVS netgi mažėjo, tačiau beveik du trečdaliai kitų prekių eksporto iš Lietuvos vis dar tekdavo šioms dvejoms rinkoms. Tai reiškia, kad Lietuva neišnaudojo sparčiau augusių regionų potencialo.

Lentelė nr.12 Rinkos efektas kitų prekių kategorijoje pagal šalių grupes, procentiniais punktais (p.p.)

	2002-2008	2009-2017
Kitos prekės (RE)	0.0014	-0.0034
Baltijos šalys	0.0001	0.0002
ES (be Baltijos šalių)	0.0004	-0.0024
Kitos šalys	0.0002	0.0005
NVS	0.0009	-0.0018
Š. Amerika	-0.0001	0.0000

Saltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Rinkos efektas žemų technologijų prekių kategorijoje

Žemų technologijų prekių kategorijoje rinkos efektas taip pat buvo teigiamas 2002-2008 m. laikotarpiu daugiausia dėl NVS ir Baltijos šalių rinkų. NVS šalyse paklausa šioms prekėms augo beveik dvigubai sparčiau nei pasaulio vidurkis, o žemų technologijų prekių eksportui iš Lietuvos tuo metu NVS buvo antra didžiausia rinka po Europos sąjungos šalių. Baltijos šalyse 2002-2008 m. laikotarpiu paklausos žemų technologijų prekėms augimas nusileido tik NVS, o šių prekių dalis Lietuvos eksporte į Baltijos šalis buvo panaši kaip į NVS šalis. Silpnai teigiamas rinkos efektas fiksuotas ir ES rinkoje, kurioje žemų technologijų prekių paklausa augo tik truputį sparčiau nei vidutiniškai pasaulyje, tačiau ES rinkai tuo metu tekdavo net 60 proc., žemų technologijų prekių eksporto iš Lietuvos. 2009-2017 m. laikotarpiu neigiamą rinkos efektą daugiausia lėmė NVS ir ES rinkos, kurioms vis dar tekdavo daugiau kaip 70 proc., viso žemų technologijų prekių eksporto iš Lietuvos, tačiau šių prekių paklausa NVS ir ES rinkoje šiuo laikotarpiu augo net apie 60 proc., lėčiau nei pasaulio vidurkis.

Lentelė nr.13 Rinkos efektas žemų technologijų prekių kategorijoje pagal šalių grupes, procentiniais punktais (p.p.)

	2002-2008	2009-2017
Žemų technologijų prekės (RE)	0.0079	-0.0092
Baltijos šalys	0.0019	-0.0012
ES (be Baltijos šalių)	0.0007	-0.0038
Kitos šalys	0.0003	0.0000
NVS	0.0052	-0.0044
Š. Amerika	-0.0002	0.0000

Saltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Rinkos efektas aukštų technologijų prekių kategorijoje

Aukštų technologijų prekių kategorijoje rinkos efektas 2002-2008 m. laikotarpiu buvo teigiamas daugiausia dėl NVS rinkos. Šiuo laikotarpiu aukštų technologijų prekių paklausa NVS rinkoje augo 2,5 karto sparčiau nei vidutiniškai pasaulyje, o šioms šalims tekdavo daugiau kaip ketvirtadalis aukštų technologijų prekių eksporto iš Lietuvos. 2002-2008 m. laikotarpiu didžiausia rinka šioms prekėms buvo ES, jai tekdavo apie 39 proc., aukštų technologijų prekių eksporto, tačiau lėtesnis už pasaulio vidurkį paklausos augimas lėmė silpnai neigiamą rinkos efektą. 2009-2017 m. laikotarpiu rinkos efektas buvo neigiamas daugiausia dėl NVS ir ES rinkų. Neigiamą rinkos efektą NVS lėmė tai, kad nagrinėjamu laikotarpiu kasmet vidutiniškai net 44 proc., viso aukštų technologijų eksporto iš Lietuvos tekdavo šiai rinkai, o paklausos augimas šioje prekių kategorijoje buvo truputį lėtesnis nei vidutiniškai pasaulyje. ES rinkos neigiamą indėlį lėmė tai, kad aukštų technologijų paklausa 2009-2017 m. laikotarpiu augo beveik dvigubai lėčiau nei vidutiniškai pasaulyje ir nors ES dalis šių prekių eksporto struktūroje palyginti su 2002-2008 m. laikotarpiu stipriai sumažėjo, tačiau ES vis tiek išliko antra didžiausia rinka aukštų technologijų prekėms. 2009-2017 m. laikotarpiu sparčiausiai šių prekių importas augo Baltijos ir Šiaurės Amerikos rinkose. Lietuva neturi lyginamojo pranašumo aukštų technologijų eksporte į Šiaurės Ameriką, kuriai tenka tik apie 1,5 proc., šių prekių eksporto iš Lietuvos, todėl rinkos efektas tik silpnai teigiamas, o Baltijos šalių rinkoje silpnesnį efektą daugiausia lėmė 2015 m. ir 2017 m., kuomet aukštųjų technologijų prekių importas mažėjo arba augo lėčiau nei kituose regionuose, tačiau aukštų technologijų prekių dalis Lietuvos eksporto struktūroje į Baltijos rinkas didėjo.

Lentelė nr.14 Rinkos efektas aukštų technologijų prekių kategorijoje pagal šalių grupes, procentiniais punktais (p.p.)

	2002-2008	2009-2017
Aukštų technologijų prekės (RE)	0.0075	-0.0058
Baltijos šalys	0.0006	0.0003
ES (be Baltijos šalių)	-0.0010	-0.0030
Kitos šalys	0.0003	0.0013
NVS	0.0079	-0.0045
Š. Amerika	-0.0003	0.0001

Saltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

Rinkos efektas vidutinių technologijų prekių kategorijoje

Vidutinių technologijų prekių kategorijoje rinkos efektas buvo teigiamas 2002-2008 m. laikotarpiu daugiausia dėl NVS ir Baltijos šalių rinkų. NVS rinkoje teigiamą efektą lėmė tai, kad šių prekių paklausa augo 2,7 karto sparčiau nei vidutiniškai pasaulyje ir šiai rinkai tekdavo beveik trečdalis viso Lietuvos vidutinių technologijų prekių eksporto. Baltijos šalyse paklausos augimas buvo apie 70 proc., spartesnis, tačiau šiai rinkai tekdavo tik apie dešimtadalį vidutinių technologijų eksporto. 2009-2017 m. laikotarpiu neigiamą rinkos efektą daugiausia lėmė NVS bei ES rinkos. Neigiamą efektą NVS rinkoje daugiausia lėmė transporto priemonių eksportas, kadangi šių prekių paklausa NVS toliau santykinai sparčiai augo, tačiau eksportas iš Lietuvos mažėjo, todėl buvo neišnaudota galimybė eksportuoti prekes į santykinai sparčiai augančią rinką. Mažėjimą ES rinkoje daugiausia

lėmė, tai kad beveik pusę vidutinių technologijų eksporto iš Lietuvos teko rinkai, kurioje paklausa šioms prekėms nagrinėjamu laikotarpiu augo lėčiausiai iš visų pasirinktų šalių grupių.

Lentelė nr.15 Rinkos efektas vidutinių technologijų prekių kategorijoje pagal šalių grupes, procentiniais punktais (p.p.)

	2002-2008	2009-2017
Vidutinių technologijų prekės (RE)	0.0085	-0.0077
Baltijos šalys	0.0013	-0.0004
ES (be Baltijos šalių)	-0.0003	-0.0018
Kitos šalys	0.0005	0.0002
NVS	0.0073	-0.0057
Š. Amerika	-0.0003	0.0000

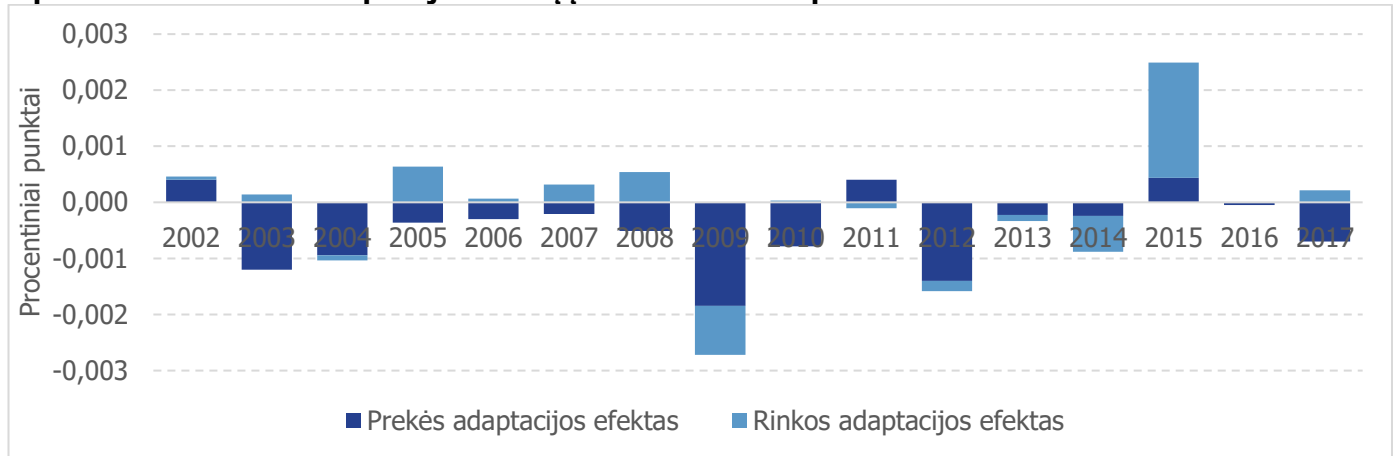
Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

PREKĖS (PAE) IR RINKOS (RAE) ADAPTACIJOS EFEKTAI

Prekės ir rinkos adaptacijos efektai parodo šalies eksporto gebėjimą santykinai greitai prisitaikyti prie paklausos pokyčių prekės ir rinkų lygmenyje. Prekės adaptacijos efektas buvo silpnai neigiamas praktiškai kiekvienais metais, todėl jo įtaka Lietuvos eksporto rinkos dalies pokyčiui 2002-2017 m. laikotarpiu buvo neigiama ir sudarė (-0,0075) procentinio punkto. Tai reiškia, kad Lietuvos prekių eksporto struktūra prie pasaulinės paklausos pokyčių prisitaiko šiek tiek lėčiau nei vidutinės šalies eksportuotojos. Lėtesnę adaptaciją lėmė vidutinių ir žemų technologijų prekės, kadangi šių prekių kategorijose Lietuvos eksporto užimamos rinkos dalys pasaulinėje prekyboje augo, tuo tarpu šių prekių dalys pasaulinės prekybos struktūroje nagrinėjamu laikotarpiu mažėjo.

Rinkos adaptacijos efekto įtaka Lietuvos eksporto užimamos rinkos dalies augimui 2002-2017 m. laikotarpiu buvo silpnai teigiama ir sudarė 0,0021 procentinio punkto. Tai reiškia, kad Lietuvos prekių eksportas truputį greičiau nei vidutiniškai pasaulyje perorientuojamas į sparčiau augančius regionus. Šis efektas dažniau būdavo teigiamas 2002-2008 m. laikotarpiu, daugiausia dėl sparčiai tuo metu augusios NVS rinkos, kurios plėtra sėkmingai pasinaudojo Lietuvos eksportuotojai. 2009-2017 m. laikotarpiu didžiausią teigiamą indėlį vėl generavo NVS rinka, tačiau šį kartą Lietuvos prekių eksportas nuo 2014 m. buvo perorientuotas iš NVS rinkos į kitas, daugiausia Baltijos šalių ir ES rinkas. Tai darė teigiamą įtaką rinkos adaptacijos efektui, kadangi prekių eksportas nukreiptas iš besitraukiančio regiono į augantį. Tokį eksporto geografijos pokytį daugiausia lėmė stipriai pablogėjusi Rusijos ekonomikos būklė bei paskelbtos abipusės sankcijos. 2009-2017 m. didžiausią neigiamą įtaką rinkos adaptacijos efektui darė Baltijos šalių ir ES rinkos. Baltijos šalių neigiamą poveikį didžiąją dalimi lėmė 2009 m., kuomet dėl pasaulinės finansų krizės stipriai sumažėjo importas, o Lietuvos eksporto koncentracija šioje rinkoje buvo santykinai didelė. Panašūs veiksniai lėmė ir ES rinkos neigiamą poveikį - 2009-2017 m. laikotarpiu paklausos augimas šioje rinkoje buvo silpniausias iš visų pasirinktų šalių grupių, o apie pusę Lietuvos eksporto tenka būtent ES rinkai.

8 pav. Prekės ir rinkos adaptacijos efektų įtaka Lietuvos eksporto užimamai rinkos daliai

Šaltinis: UN Comtrade, VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai

IV. PAGRINDINĖS IŠVADOS

I. Lietuvos eksportuojamų prekių konkurencingumas buvo pagrindinis veiksnys lėmęs Lietuvos eksporto užimamos rinkos dalies augimą pasaulinėje prekyboje. Labiausiai Lietuvos eksportuojamų prekių konkurencingumas didėjo ES šalyse, o pagal technologinį intensyvumą labiausiai augo žemų technologijų prekių konkurencingumas. Nors šiuo metu iš Lietuvos eksportuojamos žemų technologijų prekės yra konkurencingos, tačiau, jeigu darbo kaštų augimas Lietuvoje ir toliau išliks spartesnis už produktyvumo augimą, didelė žemų technologijų dalis eksporto struktūroje gali daryti neigiamą įtaką Lietuvos gamintojų konkurencingumui ilguoju laikotarpiu.

II. Aukšta Lietuvos eksporto specializacija žemų technologijų prekėse, kurių paklausa pasaulyje auga lėčiausiai bei didelė eksporto koncentracija į santykinai lėtai augančią ES rinką reiškia, kad silpnai išnaudojamas pasaulinės rinkos teikiamas potencialas bei prarandamos spartesnės eksporto plėtros galimybės.

III. Lietuvos prekių eksporto struktūra prie pasaulinės paklausos pokyčių prisitaiko šiek tiek lėčiau nei vidutinės šalies eksportuotojos. Lėtesnę adaptaciją daugiausia lėmė vidutinių ir žemų technologijų prekės, kurių kategorijoje Lietuvos eksporto užimamos rinkos dalys pasaulinėje prekyboje augo, tuo tarpu šių prekių dalys pasaulinės prekybos struktūroje nagrinėjamu laikotarpiu mažėjo.

IV. Silpnai teigiamas rinkos adaptacijos efektas rodo, kad Lietuvos eksportas palyginti su pasauliniu vidurkiu buvo šiek tiek efektyviau perorientuojamas į sparčiau augančius regionus. Tačiau neigiama šio efekto reikšmė Baltijos, ES ir kitų šalių rinkose bei teigiama NVS rinkoje, leidžia daryti prielaidą, kad prekių reeksportas buvo pagrindinis veiksnys lėmęs teigiamą rinkos adaptacijos poveikį užimamai rinkos daliai pasaulinėje prekyboje, tikėtina dėl didesnio reeksporto veikla užsiimančių įmonių lankstumo prisitaikant prie pasaulinės paklausos pokyčių.